

BENOÎT STANDAERT

Met inleiding van MGR. JOZEF DE KESEL

De drie pijlers van de wereld

Het weinige noodzakelijke

INHOUD

- 7 Inleiding door Mgr. Jozef De Kesel
- 11 Woord vooraf bij de tweede uitgave
- 13 Hoe opnieuw te beginnen?
- 15 **HOOFDSTUK I**
DE WERELD STAAT OP DRIE PIJLERS
- 17 1 De spreuk van Simeon de Rechtvaardige
- 23 2 Hoe christelijk is deze visie?
- 33 3 Hoe actueel is dit alles?
- 41 **HOOFDSTUK II**
EERSTE PIJLER: DE STUDIE VAN DE TORAH
- 43 Inleiding
- 43 De prioriteit van de wijsheid
- 44 Onder het Woord leven
- 46 1 Lezen van buiten naar binnen beschouwd
- 58 2 Lezen, een bedreigd medium. Twee handicaps
- 62 3 De vier stadia van het Bijbellezen
- 67 4 De drie maten van het lezen van de Bijbel in de Kerk
- 73 5 Vijf leessleutels
- 76 6 Het mystieke punt en de methode van Vigan
- 83 **HOOFDSTUK III**
TWEDE PIJLER: DE WIJDING VAN HET GEBED
- 85 Inleiding
- 85 De priesterlijke dimensie in het leven

86	De kluizenaar en de cenobiet
91	Het eerste gebed: in de Geest door de Zoon tot de Vader
92	A Bidden in de Geest
98	B Bidden met woorden in en door de Zoon
116	C Bidden voorbij de woorden tot de Vader
123	D De eucharistie
131	HOOFDSTUK IV
	DERDE PIJLER: DE KUNST OM TE BEMINNEN
133	Inleiding
133	De profetische dimensie van het bestaan
134	Mozes en het manna
135	Christelijk doorgedacht
137	A Liefde in de breedte: de Koinonia (Lucas)
142	B Liefde in de diepte: de passie (Paulus)
151	C Liefde in de verte: wederkerigheid in ongelijkheid (Matteüs)
161	D Liefde in de hoogte: verheerlijking (Johannes)
166	BESLUIT Het kruis
169	Epiloog: Uitzicht op een 'visioen van vrede'
184	Bijlage: de Bijbel in één jaar

WOORD VOORAF BIJ DE TWEEDE UITGAVE

Vrede. Bijna een kwarteeuw geleden kwam een boekje tot stand dat resoluut naar de kern greep: de wereld en haar drie pijlers. Vandaag ervaren we nog feller dan toen de behoefte om weer bij het wezenlijke te starten en anders niet. Deze heruitgave is bewust bondiger gehouden. Het maakt het boekje alleen maar praktischer en stimulerender. Rond die kern met drie principes cirkelt elke open identiteit.

De wijzen uit de joodse traditie staan erop: vooral de drie in samspel beoefenen zonder de ene aan de andere op te offeren. De monastieke meesters, zoals een Benedictus van Norcia in het ontworpen Italië van de zesde eeuw, dachten er niet anders over. In het licht van het Woord wandelt de broeder, de zuster, dankbaar in gebed en toegewijd in dienst aan gast en vreemdeling, aan zieke en behoeftige. Wanneer de bisschoppen, twintig jaar na het Concilie, in een synode de grote genade van Vaticanum II overwogen, smeedden ze die synthetische formule: 'Onder het Woord Gods viert de Kerk de geheimen van Christus tot heil van de wereld.' In één zin komen de vier constituties samen, organisch geordend: eerst het Woord Gods (*Dei verbum*), daarna de Kerk in haar identiteit (*Lumen gentium*), die liturgie viert (*Sacrosanctum concilium*) en gericht leeft op het heil van de wereld (*Gaudium et Spes*).

Moge dit boekje zijn ingang vinden bij al wie in de Kerk bij de vorming betrokken is en zelf zoekt naar het heilige minimum. De handleiding wil tegelijk een visie ontvouwen en praktijkgericht blijven. De visie is ingebed in de grote traditie – Bijbel, joodse traditie en Kerkvaders – en knoopt aan bij wat er vandaag als praktijk zo

allemaal leeft. Juist wanneer het tijdsgewricht verward en ondoorzichtig is, doen we er goed aan met blijde trouw het essentiële weer centraal te plaatsen: luisteren naar het Woord, bidden met een verruimd hart en vastberaden de hand aan de ploeg slaan om Gods droom van gerechtigheid en vrede te zien dagen. In deze hoop geven we graag deze herwerkte editie prijs¹.

BROEDER BENOÎT STANDAERT OSB

¹ Eind 2009 kwam nog een vertaling van de eerste uitgave in Polen uit. In Italië (Bose) kent het werkje, ingekort, tot op vandaag de ene uitgave na de andere. Ook een Spaanse (Mexico) en Hongaarse uitgave (Pannonhalma) zijn vanuit de Franse vertaling tot stand gekomen. In 2012 komt een vernieuwde versie van de Franse uitgave tot stand, nu bij Albin Michel (*Spiritualités vivantes*).

HOE OPNIEUW TE BEGINNEN?

(UIT HET VOORWOORD VAN DE EERSTE UITGAVE)

De toekomst daagt ons uit om met het weinige, echt noodzakelijke verder te trekken. Wat is dan inderdaad wezenlijk, en wat bijkomstig? Wat mogen we in geen geval veronachtzamen? Wat verdient absolute prioriteit? Hoe opnieuw te beginnen? Op welke basis, met welk stramien, rond welke kern, volgens welke grondgrammatica? Er is denkwerk nodig om door te stoten tot wat ‘Wet en Profeten’, Bijbel en Traditie, Nieuw en Oud in wezen kenmerkt. We hebben behoefte aan eenvoudige inzichten, diep gefundeerd, heldere lichtbakens op de weg die voor ons ligt en die bij niets anders dan de VREDE – planetair en kosmisch – uit moet komen.

We kiezen als uitgangspunt een oude joodse spreuk, een kernregel die zowel de Bijbelse traditie met haar interne dynamiek bevat, als het joods-christelijke erfgoed met zijn eigen accenten. Tegen de achtergrond van duizenden millennia mensheid is het christendom opvallend jong. Laat dit tot in onze enkels bij elke voetstap van onze optocht voelbaar blijven. We beginnen nog maar pas! Alles heeft nog een prille vorm, de onderneming blijft boeiend, de spanning houdt het pittig. Kunnen we trouwens geestelijk anders leven dan ‘van begin tot begin, in een beginnen zonder einde’, volgens het woord van de heilige Gregorius van Nyssa (vierde eeuw)?

ZEVENKERKEN, DECEMBER 1987

HOOFDSTUK I

DE WERELD STAAT OP DRIE PIJLERS

1

DE SPREUK VAN SIMEON DE RECHTVAARDIGE

Er leefde in Jeruzalem rond het jaar 200 vóór onze jaartelling een wijze hogepriester. Simeon was zijn naam, en de traditie gaf hem de bijnaam ‘de rechtvaardige’. Van hem is een spreuk bewaard die de rabbijnse traditie zeer hoog acht en tot op vandaag blijven joodse meesters die spreuk bespreken als de kern van waar het op aan komt. De spreuk luidt als volgt:

‘De wereld staat op drie pijlers:

- *de studie van de Torah*
- *de cultus (de avodah)*
- *en de werken van barmhartigheid (de gemiloet hassadim).’*

(zie Pirke Avoth I,2)

Een eerste vaststelling: de spreuk is bekommerd om de wereld, niet enkel om het jodendom of een particuliere traditie. Het gaat dus wel om het universele. Maar dat universele staat op drie pijlers die we alleen vanuit een particuliere traditie met concrete praktijken en zelfs technische termen kunnen kennen. Het universele staat daar waar iemand, of een milieu, zijn of haar particulariteit onderkent en eert. Wat elk van de drie pijlers inhoudt, zullen we pas ten volle kennen door binnen te treden in het particuliere van een traditie, in dit geval de joodse. Dit vormt dan toch een leerrijke dialectiek tussen universalisme en particulariteit. Wie het specifieke van een bepaalde tradi-

tie huldigt, houdt de wereld in stand. Een andere weg om het universele te bereiken is er, zo te horen, zeer waarschijnlijk niet.

De drie pijlers staan voor drie visies die wel onderscheiden zijn, elkaar aanvullen en bestemd zijn om samen beoefend te worden. Achter elke visie zit een mensbeeld, een godsbeeld, een milieu, een typologie en aparte symbolen. De rabbijnse traditie speelt met deze drieledigheid, past die overal toe, onderhoudt systematisch de spanning tussen de drie en verplicht de student dialectisch open te denken, in plaats van zich te vlug tevreden te stellen met één kijk op het geheel.

Zo staat de studie van de Torah voor alles wat inzicht, wijsheid, helderheid van geest betekent. Door studie leert men in alle breedte en diepte een kwestie te doorgronden.

De *Avodah* of dienst betreft de cultus, het gebed, de vroomheid in al haar vormen.

De ‘werken van barmhartigheid’ roepen de wereld van de daad op, het concrete engagement, de inzet voor de anderen.

Ten tijde van Simeon kende men al drie partijen binnen de joodse overlevering: de Farizeeën, de Sadduceeën en de Essenen. In latere waarderingen ervan identificeerde men de eersten met de Wijzen, de tweeden met de Priesters, de derden met de Profeten.

De Profeten hebben oog voor de armen, bouwen hun wereld uit op het onderling delen met elkaar, zoals ook de regels van de Essenen het zeer concreet voorschreven, en munten uit in het ethische besef.

De Priesters hebben zin voor het Heilige, voor Gods Naam, voor al wat met cultus, gebed en eredienst te maken heeft. Ze zijn meesters in het scheiden en onderscheiden tussen profaan en heilig, tussen rein en onrein, tussen wat eetbaar is en wat niet.

De Wijzen onderscheiden zich door hun aandacht voor de gewone mens en het universele in het particuliere, voor de relatie tot zichzelf en tot de kosmos en voor Gods geheimzinnige immanentie.

Immers, elk heeft zijn Godsbeeld: God boven allen, transcendent, zegt de priester; God met allen, solidair, zegt de profeet. God in alles, immanent, zegt de Wijze. Elk heeft ook zijn meest wezenlijke relatie: tot God in de priesterlijke traditie, tot de ander in de profetische, tot zichzelf en de kosmos in de wijsheidstraditie.

De hele *TaNaKh* of de drieledige Hebreeuwse Bijbel (Torah, *Neviim* en *Khetoevim*) is herkenbaar in dit drievoudige wereldbeeld:

1. De *Torah*, of de vijf boeken van Mozes, bestaat voor twee derden uit *priesterlijke* wetgeving.
2. De *Profeten* bevatten de geschiedenis en de orakels van en volgens de *profetische* wereldvisie.
3. De *Geschriften* zijn op de eerste plaats het werk van de *wijzen*.

Met deze vluchtig doorgetrokken lijnen zien we hoe fundamenteel de spreuk van Simeon de Rechtvaardige wel is en hoe structurerend zij werkt binnen de Bijbels-joodse traditie. Het wordt moeilijk om één van de drie assen tot de ander te herleiden of om het bij twee of slechts één van de drie grondvisies te willen houden. Het verschil tussen elk is even wezenlijk als het besef dat ze bij elkaar horen.

Pijler	Milieu	Menstype	Bijbeldeel	Godsbeeld zie Ef 4,6	Belangrijkste relatie
Studie van de Torah	Farizeeën	Wijze	<i>Khetoevim</i> Geschriften	Immanentie 'God in alles'	Tot zichzelf en tot de kosmos
<i>Avodah</i> Cultus, gebed	Sadduceeën	Priester	Torah	Transcendentie 'God boven allen'	Tot God
Werken van barmhartigheid	Essenen	Profeet	<i>Neviim</i> Profeten	Solidariteit 'God met allen'	Tot de ander

Verhalen

Toen het volk door de woestijn trok, werd het vergezeld door elk van de drie instanties: priester, profeet en wijze. Ze waren er alle drie. Immers, Aaron de priester ging mee, Mozes de profeet leidde hen veertig jaar lang en ook Myriam, de zus, was daar, en in haar zagen de rabbi's de wijsheid. Elk van hen had zijn symbool. Myriam, de wijsheid, kon je herkennen aan het water uit de rots. Aaron, de priester, associeert men moeiteloos met de wolk, terwijl Mozes, de profeet, in het manna herkenbaar is. Met de wolk realiseren we ons de transcendente visie van de priester. Die Wolk bepaalde de gang van het volk, en niet omgekeerd. Het water uit de rots getuigt van Gods immanentie. Het wonder van het manna is dat iedereen dagelijks genoeg kreeg, niet elk hetzelfde maar ieder volgens zijn of haar behoefte. Dat is pas helemaal profetisch correct.

En de proef op de som? Myriam sterft, in Numeri 20, 1, en al in het volgende vers is er een probleem met de watervoorziening! Na de dood van Aaron is er geen wolk meer in het verhaal te bespeuren. En wanneer Mozes sterft, houdt het wonder van het manna op en eten de Israëlieten voor het eerst van de vruchten uit het Beloofde Land.

De Farao vroeg om raad. Hij wist niet wat hij moest doen met dat volk Israël. Drie raadsheren werden bij hem geroepen. Een profeet, een priester en een wijze. Heidense raadslieden waren het, uiteraard: Job de wijze, Bileam de profeet en Jitro de priester. Wat zei de priester? 'O Farao, wees op uw hoede: dit volk is Gods oogappel. Doe het geen kwaad, je zult er alleen maar zelf onder lijden. Onderken zijn uitverkiezing en je zult zelf gezegend worden.' Wat zei de profeet? Bileam treedt in de Bijbel op, bij de doortocht door Moab, in Numeri. Daar wordt hij door Balak, de koning, gevraagd om dat volk dat uit de woestijn op hem afkomt, te vervloeken. Eigenlijk

lukte hem dat niet, want de woorden uit zijn mond kwamen van de HEER en hij heeft dat volk geroemd zoals geen ander in de Bijbel! Maar iets verderop in het verhaal slaagt hij erin het volk toch ten val te brengen door hen te verleiden met de meisjes van Moab in Baäl-Peor. Bileam wijst de Farao op de ontrouw van dat volk en oefent kritiek uit. En Job? Hij is verslagen. Hij weet niet wat hij moet zeggen. Hij zwijgt. Het joodse commentaar trekt de lijn verder door en zegt: Jitro, omdat hij de uitverkiezing van het volk heeft weten te onderscheiden en hoog te houden, mag deel uitmaken van dat heilige volk. Hij wordt de schoonvader van Mozes. Bileam wordt vanwege zijn kritiek en verleiding zelf vervloekt. En Job? Zijn zwijgen wordt hem tot lijden.

Twee verhalen, met telkens dezelfde driedigheid, eerst binnenshuis, daarna teruggeplaatst in een puur heidense context. We voelen dat we staan voor een sleutel die met de grootste vrijheid op zowat alle deuren kan worden toegepast. Nog zo'n doordenkertje. De Talmud leert: 'Een meester zei: "De wereld werd geschapen met het oog op David."' "Wel neen," zegt een ander, "maar met het oog op Mozes." "Toch niet," zegt een derde stem, "maar met het oog op de Messias." 'David' staat hier voor de cultus, de Tempel en de *priesterlijke* visie die ermee samenhangt. 'Mozes' staat voor de Torah en het leven volgens de voorschriften, met de mondelinge traditie, in harmonie met de rabbijnse *wijsheid*. De derde opinie brengt de *profetische* stem in het debat: pas de Messias zal de *profetische* beloften waarmaken.

In de juiste volgorde

De rabbijnen spelen met deze triade. Maar in hun onderricht onderstrepen ze meer dan eens het belang van de orde: eerst de studie, daarna het gebed, en ten slotte, als de rijpe vrucht van de eerste twee,

de liefde voor de evenmens. Een van de heftigste interne crisissen van het jodendom vond plaats in Centraal-Europa toen een meester een beweging op gang bracht die de orde van de drie pijlers wijzigde. Het chassidisme, gesticht door de Meester van de Goede Naam – de Baal Shem Tov, afgekort ‘de Beshet’ geheten – plaatst de religieuze ervaring in gebed en vroomheid eerst. De schoolse studie van de Torah van de rabbijnse stempel werd als droog, saai en als tijdverlies naar de tweede plaats verschoven. Dit leidde tot felle polemieken toen en tot op zekere hoogte ook nu nog. Dit stemt tot nadenken.

Dit is ook niet nieuw. In het begin van de tweede eeuw voeren rabbi Tarpon en rabbi Akiva een discussie over het belangrijkste in het leven. De eerste wijst op de *avodah*, het dienen, in de priesterlijke zin, de cultus; de tweede geeft voorrang aan de studie. De rabbijnen in synode beslissen: ‘Laten we rabbi Akiva volgen, want de studie van de Torah leert je dat er niets belangrijker is dan de cultus.’ We kunnen eraan toevoegen: ‘En het omgekeerde is niet evident.’

Anders denken dan volgens de tijdsgeschiedenis

Met een beetje oefening en vanuit de meest verschillende toegangspoorten leert men zo de wereld in een drievoud van standpunten te benaderen, als een open dialectiek. De kracht van zo’n benadering is wel dat elk polair denken, met voor- en tegenstanders, als een te nemen of te laten oplossing, systematisch overstegen wordt door de inbreng van een derde pool. Juist dat is ongewoon, in het gangbare denken binnen de media vandaag. En daarmee stoten we al op een van de kernvragen die deze spreuk oproept: zal een wereld kunnen standhouden wanneer die alles herleidt tot het alternatief van o/1, pro en contra, ja of neen?

2

HOE CHRISTELIJK IS DEZE VISIE?

Wie voor christelijke oren al te lang joodse modellen uiteenzet, krijgt vlug de vraag: maar hoe christelijk is dit nu allemaal? Aangezien de drieledigheid grondig Bijbels is en zelfs enkele grondstructuren en de dieptedynamiek van de Bijbelse openbaring weergeeft, kunnen we onmiddellijk repliceren: niets is zo christelijk als juist dit fundamenteel Bijbelse denken.

Al te vaak zijn we als christenen geneigd het Oude Testament wat argwanend te bejegenen, en bedekt te insinueren dat het toch minder betekent dan wij als christenen uit het Nieuwe Testament weten. Jezus en zijn leerlingen, ook Paulus en de andere schrijvers van het Nieuwe Testament, gingen heel anders te werk. Zij hadden geen ander Testament dan het Eerste, en als zij wat ze aan het beleven waren in het licht van Gods Woord wilden verstaan, dan gingen zij te rade bij Mozes en Jesaja, bij Jeremia of Daniël, bij David en bij Salomo.

Dat blijkt uit onder anderen Matteüs en Lucas. Zij beroepen zich telkens op 'de Wet en de Profeten', of ook op 'Mozes, de Profeten en de Geschriften'. Dat is achtereenvolgens een synthetisch samengedachte tweeledigheid of een dialectisch afgeluisterde drieledigheid van de openbaring (zie Mt 7,12; 22,40; Lc 16,29; 24,27.44-45; Hand 26,22; 28,23). Wanneer dus een christen zich verdiept in de zin van het geschreven woord dat in het Eerste Testament vervat is, en daar een bijzondere boodschap uit put, hoeft hij daarover niet meteen

bedenkingen te hebben: Gods zelfmededeling is er volwaardig in te beluisteren.

Dit wordt verder in het Nieuwe Testament ruimschoots bevestigd met betrekking tot onze ‘drie pijlers’. We kunnen dit met drie voorbeelden illustreren.

1. HANDELINGEN 2,42

De christelijke traditie heeft, van de aanvang af, eveneens het drievoudige principe als structurerend voor haar levensweg gehuldigd. Bijzonder uitdrukkelijk is in dit opzicht de typering van de eerste gemeente in Jeruzalem door Lucas: **Handelingen 2,42**. Daar vinden we als het ware de christelijke ‘vadersspreuk’, in analogie met wat Simeon ongeveer driehonderd jaar eerder had gesmeed. Laten we die formulering van Lucas even ontleden:

‘Zij legden zich volhardend toe op

(1) het onderricht (didaché) van de apostelen

(2) en het alles met elkaar delen (koinonia),

(3) het breken van het brood

(4) en het gebed.²

De aard van schrijven over de eerste gemeente is hier niet eenvoudig informatief of beschrijvend, zelfs niet idealiserend. Hier wordt ‘voorbeeldig’ of exemplarisch bericht, wat in de oudheid zoveel betekent als normatief. De vijf daaropvolgende verzen daarentegen geven in de vorm van een verhaal weer waarin de concrete invulling bestond van elk van de drie of vier genoemde principiële punten van vers 42. Zie Hand 2,43-47.

2 Voor de vertaling van de Bijbel volgen we doorgaans de NBV van 2004 (‘De nieuwe Bijbelvertaling’). Soms echter zijn we, zoals hier, verplicht dichter bij de oorspronkelijke tekst (Grieks of Hebreeuws) aansluiting te zoeken en baseren we ons op eigen of op oudere, gangbare vertalingen. Ook de liturgische vertalingen van de Bijbel, met name van de Psalmen, krijgen enkele keren de voorkeur op de recentste vertaling van 2004.

Als we deze bijzondere zinsnede van Lucas vergelijken met de spreuk van Simeon de Rechtvaardige, dan valt onmiddellijk een reeks overeenkomsten op, maar ook enkele uitgesproken verschilpunten.

1. Allereerst vinden we dezelfde prioriteit: die van de *studie*, hier **'het onderricht'**. Anderzijds is het opmerkelijk dat niet de Torah wordt vermeld, maar 'het onderricht *van de apostelen*', de leer die teruggaat op de onmiddellijke omgeving van Jezus. Een 'nieuwe leer, met gezag' dus, die juist verschilt van die van de 'schriftgeleerden'. Dat blijkt met name uit Mc 1,22: 'Wat is dat voor een nieuwe leer, met gezag, niet zoals de schriftgeleerden?'; vergelijk bij Lucas 4,32.36. Trouwens, de efficiëntie van die leer komt onmiddellijk aan het licht in het volgende vers van Handelingen 2,43: de mensen staan versteld van de wonderdaden die de apostelen verrichten. In haar bondigheid drukt de formule 'onderricht van de apostelen' de hele originaliteit uit van de christelijke beweging. Deze leer immers gaat niet terug op de traditie van de schriftgeleerden. Dezen ontleenden hun gezag door overlevering aan Ezra, en Ezra uiteindelijk aan Mozes op de Sinaï. In de allereerste Vadersspreuk van de rabbijnen lezen we: 'Mozes ontving de Torah op de Sinaï en leverde die over aan Jozua, Jozua gaf die door aan de Oudsten, de Oudsten aan de Profeten, de Profeten aan de Mannen van de Grote Synagoge', dit is de generatie van Ezra, en van Ezra ging de overdracht verder tot op heden (zie *Pirké Avot* I, 1). De christelijke leer ontleent haar gezag aan de apostelen en de apostelen aan Christus, die met Gods Geest werd gezalfd en gevolmachtigd. Zo blijkt dit al uit de opening van Marcus en in de parallellen van Lucas. Allebei onderstrepen ze de tegenwoordigheid van Gods Geest als bron van Jezus' ongewone gezag (zie Mc 1,8.10-11; Lc 4,14.18-22; 6,12-19).
2. Op de tweede plaats vinden we de **koinonia**. Met dit begrip geeft Lucas de praktijk weer van het alles met elkaar gemeenschappe-

lijk (*koinos*) bezitten door te delen. Dit beantwoordt aan het ideaal dat in Deuteronomium wordt geschetst: 'Er zullen onder u geen armen en geen rijken zijn' (Dt 15, 11). Ieder ontvangt 'volgens zijn behoefte'. Dit gedrag van de eerste christenen wordt door Lucas verder beschreven, met het stichtende voorbeeld van Barnabas. Die verkoopt zijn bezittingen en legt ze aan de voeten van de apostelen om uitgedeeld te worden, volgens ieders behoeften (zie Hand 2,44 en 4,32.34-35). In dit ene sleutelbegrip *koinonia* krijgen we dus de inhoud van de Esseense traditie te horen, met de profetische inslag die haar eigen is. Hier komt dan ook de derde pijler van Simeon de Rechtvaardige ter sprake: 'de werken van barmhartigheid'.

De inhoud hier is al bij al niet echt verschillend van die uit de oude Vadersspreuk van Simeon. Toch is het opmerkelijk dat de plaats voor deze ethisch-profetische dimensie van het bestaan niet meer dezelfde is gebleven. We moeten hier een verschuiving binnen de volgorde van de drie pijlers vaststellen. Alle implicaties van een dergelijke verschuiving kunnen we op dit ogenblik nog niet overzien. Wel moeten we ons dit feit goed voor ogen houden: vanaf de aanvang blijkt de christelijke traditie voor een andere orde gekozen te hebben dan die welke in het rabbijnse jodendom tot op de dag van vandaag wordt gehuldigd. Sommige moeilijkheden van de joods-christelijke dialoog zouden weleens met die verschuiving verband kunnen houden. Eén ding staat vast: het gewicht dat men geeft aan het profetische is in beide tradities zeker niet evenredig.

3. Op de derde plaats vinden we nu **'het breken van het brood'**. De uitdrukking wekt op het eerste gezicht verwondering. In tegenstelling tot de drie andere uitdrukkingen, die abstract zijn en op een algemeen geldend principe wijzen, bezit 'het breken van het brood' een duidelijk concreet karakter. Het verwijst in

feite naar een bijzonder gebaar, een welbepaalde praktijk, die we als christenen, dit is als insiders, onmiddellijk herkennen. Feitelijk schuift dit derde element zich in *tussen* wat enerzijds beantwoordt aan de derde pijler van Simeon, de *koinonia* of werken van barmhartigheid, en wat anderzijds beantwoordt aan de tweede pijler, *het gebed*. Door zijn plaats binnen de spreuk wordt dit gebaar van 'brood dat men breekt' door de twee laatste pijlers genormeerd. Men kan het gebaar immers slechts stellen als de *koinonia* of het alles met elkaar *delen* inderdaad verwezenlijkt is, en omgekeerd: wie het gebaar stelt, doet het gericht op de *bid-dende* verhouding tot God. Zo is dit 'breken' hier het gebaar van 'broederlijk delen' in ethische, solidaire verantwoordelijkheid. Tegelijk is het de geste waarmee in vrije overgave geofferd wordt. Moderner uitgedrukt: de eucharistie, waar dit breken van het brood naar verwijst, blijkt al in deze oudste tekst tegelijk maaltijd én offer te zijn. En dat horizontaal in broederlijke verbondenheid (aan tafel) en verticaal, gericht tot de Allerhoogste (op het altaar). Meer nog, in dit derde, ingeschoven element komen de drie wezenlijke pijlers (onderricht van de apostelen, gemeenschappelijk alles delen en gebed) samen als in een synthese. Het breken van het brood is geen vierde element naast de andere, maar de symbolische handeling die de drie wezenlijke pijlers in één gebaar uitviert.

4. Op de laatste plaats vinden we dan **het gebed**. Ondanks deze laatste positie is het gebed voor Lucas van het hoogste belang. Volgens hem bidt men 'dagelijks', zelfs 'dag en nacht', ja, 'ononderbroken' en wel 'eensgezind' allen samen. Dat lezen we in Hand 2,46-47; 10,2; maar ook in Lucas 2,36-37; 18,1-7; 21,36.

Over de gewijzigde volgorde van de pijlers in de christelijke beweging kunnen we ons nog deze bedenking maken. Aan elke pijler is

één bepaald milieu verbonden, zo zagen we eerder. Zo is de studie bij voorkeur te verbinden met het Farizeese milieu, het gebed met de Sadduceeën en de daden van naastenliefde met de Essenen. Als we dan kijken naar de formule of identiteitskaart van de eerste christenen, dan wijst de veranderde volgorde wellicht op het feit dat ze het dichtst bij de Farizeeën stonden, en het verst van de Sadduceeën, terwijl ze zich eveneens tot de Essenen aangetrokken voelden en vrij genoeg waren om de Farizeese ordening daarom ook te wijzigen. Historisch wordt dit sociologische profiel ruimschoots bevestigd als we alle evidenties samen nemen met betrekking tot Jezus en de eerste leerlingen.

We vinden nog meer getuigenissen in het Nieuwe Testament, waar die driedigheid even zorgvuldig en systematisch als spontaan geëerbiedigd wordt. We beperken ons tot nog twee voorbeelden. Het ene – bij Matteüs – is bestemd voor een gemeente en traditie die zich in continuïteit met het jodendom wil opstellen. Het andere richt zich tot een gemeente in Kolosse in Klein-Azië, die uit bekeerde heidenen bestaat en zich uitdrukkelijk afzijdig houdt van elke judaïserende tendens. Vanuit dit contrast kunnen we het best van beide samen heel wat leren.

2. MATTEÛS 22,34-40

Matteüs is zoals geen andere leraar, met een heldere geest, die de kern van het nieuwe dat Jezus bracht stevig weet voor te stellen. De vraag naar ‘het grote gebod’ in de Wet is bekend, het antwoord evenzeer. En toch zit de versie van Matteüs vol eigen nuances.

‘Toen nu de Farizeeën vernamen dat Jezus de Sadduceeën de mond gesnoerd had, kwamen zij bij elkaar en een van hen, een wetgeleerde, vroeg hem, om hem op de proef te stellen:

Meester, wat is het grootste gebod in de Wet?

Hij antwoordde hem:

Heb de Heer, uw God, lief met heel uw hart en met heel uw ziel en met heel uw verstand (Dt 6,5). Dat is het grootste en eerste gebod.

Het tweede is daaraan gelijk:

Heb uw naaste lief als uzelf (Lev 19,18).

Aan deze twee geboden hangt de hele Wet en de Profeten' (Mt 22, 34-40).

Het krachtige van de weergave van dit gesprek door Matteüs – vergelijk met Mc 12,28-31 en Lc 10,25-28 – ligt in de manier waarop de relatie tussen de twee geboden uitgewerkt wordt. Het doordenken van de relatie tussen het priesterlijke en het profetische, tussen het religieuze en het ethische, behoort juist tot de wijsheid, de eerste pijler van Simeon. Zo treedt ook de derde traditie binnen in die spreuk, die voor de rest zuiver tweeledig is.

Nu is de oplossing wel perfect paradoxaal. Aan de ene kant wordt gezegd: 'Dit is het grootste en eerste gebod', en onmiddellijk daarop volgt: 'Het tweede is eraan gelijk!' Maar dan vervalt toch op slag de rangorde en zelfs het mogelijke onderscheid tussen beide, of niet? En uit de rest van het evangelie blijkt dit ook enigszins: we zullen geoordeeld worden op onze naastenliefde en anders niet, en de gulden regel, die toch uitsluitend ethisch is ('Behandel anderen steeds zoals je zou willen dat ze jullie behandelen'), wordt eveneens besloten met: 'Dat is de Wet en de Profeten!' Vergelijk Mt 7,12 en 25,40.45. En toch eindigt de spreuk met 'aan deze twee geboden hangt de hele Wet en de Profeten'!

Feitelijk staat de prioriteit van het ene, de relatie tot God, in dienst van de absolute van het andere, de relatie tot de naaste. De gelijkheid en gelijkwaardigheid heffen dus het wezenlijke onderscheid niet op. Bijbels gesproken vinden alleen 'wijzen' zich in

zo'n paradoxale gedachtegang terug. In ieder geval, elke reductie van de ene orde tot de andere wordt hier wijselijk vermeden.

3. KOLOSSENZEN 3,12-17

Niet Paulus heeft de gemeente van Kolosse gesticht, maar zijn leerling Epafros, en dit op zuiver heidense bodem, zonder een joodse kerngroep als uitgangspunt. In geen geval kan Paulus dus het gedrag van de mensen aan wie hij schrijft laten normeren door joodse gebruiken of door te verwijzen naar de Wet en de Profeten. Er is trouwens in de brief zelf een uitdrukkelijke afwijzing van een dergelijk referentiekader, ironisch genoeg met een allusie op Jesaja: '*Mensenvetten is het wat ze leren!*' Zie in de brief Kol 2,8.16 en vooral 20-23.

Toch leeft een christen niet zonder normen! Een gedragspatroon of wat men in het jodendom een *halakhah* noemt, is onontbeerlijk. Daarom is het voorbeeld van deze brief bijzonder leerrijk. Sinds het ontstaan van heidense gemeenschappen is dit probleem bekend. Het loont de moeite na te gaan hoe de Apostel vanuit een zuiver christelijk perspectief tot een volwaardige oplossing komt. De drie pijlers zijn er onmiskenbaar geïntegreerd.

1. 'Omdat God u heeft uitgekozen, omdat u zijn heiligen bent en hij u liefheeft, moet u zich kleden in innig medeleven, in goedheid, bescheidenheid, zachtmoedigheid en geduld. Verdraag elkaar en vergeef elkaar als iemand een ander iets te verwijten heeft; zoals de Heer u vergeven heeft, zo moet u elkaar vergeven. En bovenal, kleeft u in de liefde, dat is de band die u tot een volmaakte eenheid maakt. Laat in uw hart **de vrede van Christus** heersen, want daartoe bent u geroepen als de leden van één lichaam.
2. Wees ook dankbaar. **Het Woord van Christus** moge in volle rijkdom onder u wonen. Onderricht en vermaan elkaar in alle wijsheid.